

УДК 338.246

Я. О. Костенок, асистент кафедри макроекономіки та державного управління,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

АКТИВІЗАЦІЯ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ У ПРОМІСЛОВІСТІ УКРАЇНИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Розглянуто вплив технологічних укладів та рівень інвестування в галузі промисловості на енергоефективність економіки. Визначено роль держави в стимулюванні процесів енергозбереження та необхідність зміни структури промислового комплексу за технологічними укладами.

Ключові слова: галузі промисловості, зміна структури, технологічний уклад, енергоефективність, енергозбереження.

Вступ. Орієнтація України на економічне зростання та збільшення конкуренції на вітчизняному і світових ринках вимагає все більшої уваги до активізації процесів пов'язаних з впровадженням енергозберігаючих технологій. Ключову роль у вирішенні цього питання належить державному регулюванню, з метою створення для цього сприятливих умов.

У цьому контексті зазначимо, що у другій половині ХХ ст. зниження енергомісткості економіки розвинених країн стало однією з головних закономірностей соціально-економічного розвитку і саме для цього формувалися ефективні моделі державного регулювання енергоспоживання. Світовий досвід показав, що висока енергомісткість економіки в поєднанні з дефіцитністю власної енергетичної бази спричиняє численні проблеми низької цінової конкурентоспроможності, додаткового навантаження на державний бюджет, посилення інфляційних процесів. Через недосконалість нормативно-правової бази та методів державного регулювання енергозбереження ця сфера в Україні є непривабливою для інвестування, що створює ряд складних проблем у цій сфері.

Постановка задачі. Отже, завдання економічної політики полягає у формуванні ефективної стратегії енергозбереження й активізації процесів оновлення основних засобів високотехнологічним енергозберігаючим обладнанням і технологіями. Успішне вирішення поставлених завдань визначальною мірою залежить від застосування ефективних методів енергозбереження, зокрема, розробки та впровадження дієвих методів регулювання енергозберігаючих заходів як одного з найважливіших напрямів удосконалення державного регулювання економіки.

Результати. Збільшення обсягів реального ВВП будь-якої країни, тобто його економічне зростання, зумовлює використання зростаючого обсягу економічних ресурсів, особливо паливно-енергетичних. Загальновідомо, що в структурі собівартості багатьох видів продукції, що виробляється в економіці країни, значну частку займають витрати на паливно-енергетичні ресурси (ПЕР). Спроможність країни ефективно використовувати ПЕР впливає на функціонування економічної системи та її розвиток. В умовах ринкових відносин досі не визначено ступінь втручання держави в регулювання економічних процесів та найбільш оптимальний набір ін-

струментів стимулювання впровадження енергозберігаючих заходів у промисловості.

Досліджуючи досвід державного регулювання енергозбереження в Україні зазначимо, що в сучасний період стимули носять лише декларативний характер за виключенням високих цін на енергоресурси.

З метою хоча б деякого поліпшення становища, на наш погляд, фактори впливу на енергоефективність можна об'єднати у наступні групи:

— структурні, під впливом яких відбувається інтенсифікація використання основних засобів, змінюються пропорції в операційних витратах з виготовлення та реалізації промислової продукції;

— технологічні, які призводять до збільшення потужності обладнання та його коефіцієнту корисної дії, до оптимізації технологічного процесу на всіх ланках виробництва. Для забезпечення впливу технологічних факторів потрібні інвестиції в НДДКР;

— економіко-управлінські, які впливають через впровадження механізмів стимулювання, формування зацікавленості суб'єктів господарювання в реалізації енергозберігаючих заходів.

В Україні зниження енергомісткості ВВП відбувається як за рахунок впливу структурних факторів, так і за рахунок технологічних факторів, які знаходять відбиток у збільшенні використання існуючих виробничих потужностей і зменшенні рівня тіньової економіки.

Зміни енергомісткості промислової продукції відбуваються як наслідок значних змін реального ВВП. Навіть при застосуванні ідентичних технологій та обладнання, питомі витрати ПЕР на виробництво продукції залежать, так чи інакше, від обсягів її виробництва. Зокрема, в умовах відсутності технологічних нововведень при зростанні обсягів виробництва слід очікувати зменшення питомих витрат [1, с. 34]. Отже, у майбутньому, без суттєвих капіталовкладень у розвиток науки, переозброєння основних засобів та інтенсивне піднесення економіки України неможливе.

Одним з основних факторів зменшення енергомісткості ВВП України є перебудова структури економіки у напрямку скорочення питомої ваги енергомістких галузей. Прикладом може слугувати досвід США, де за оцінкою експертів Міністерства енергетики США за 1975—1985 рр. вплив структурних зрушень на зменшення енергомісткості ВВП становив 50 % [1, с.63]. Згідно досліджень С. Глазьева, формування нового технологічного укладу призводить до зростання ефективності економіки, до зменшення енерго- та матеріаломісткості [2].

Енергомісткість промислового виробництва з кожним роком зменшується та у 2009 р. становила 0,16 тис. т у.п./грн. Але характеризуючи стан основних засобів зазначимо, що ступінь зносу за період 2003—2009 рр. зріс на 15 п.п., індекс структурних змін має тенденцію до зменшення, що свідчить про зростання частки сировинно орієнтованих галузей, зважений коефіцієнт технологічності показує, що для інвестування є привабливими галузі переважно 3-го та частково 4-го технологічного укладу.

На ефективність використання паливно-енергетичних ресурсів і функціонування всієї економіки впливає технологічна структура промисловості (рис. 1).

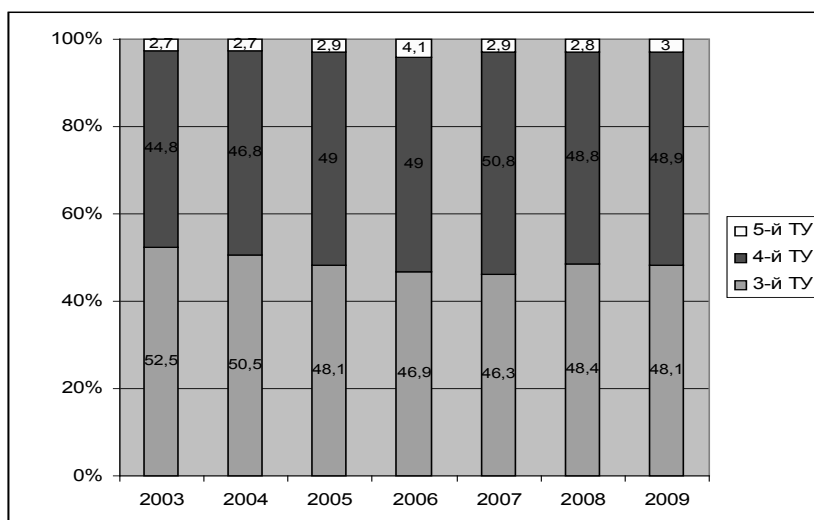

Рис. 1. Структура обсягу виробництва промислової продукції за технологічними укладами в Україні у 2003—2009 рр.

Наведені дані свідчать, що в структурі виготовленої промислової продукції превалює частка 3-го технологічного укладу. Отже переважають галузі з низьким рівнем доданої вартості, які споживають значну частину електроенергії. І хоча за період 2003—2009 рр. частка 3-го технологічного укладу скоротилася на 4,4 п.п., а частка електроспоживання зменшилась лише на 1,6 п.п. Можна констатувати, що у промисловості України превалює 3-й технологічний уклад у поєднанні з 4-м, та елементами 5-го. Згідно дослідження Ю.О. Клейман [3] при одночасному відтворенні кількох технологічних укладів в економіці виникають певні диспропорції, такі як зниження ефективності промислового виробництва, сповільнення та погіршення економічного зростання. Необхідно зауважити, що 3-й технологічний уклад знаходиться у фазі стагнації, 4-й — у фазі зрілості, а 5-й — у фазі зростання. Така ситуація пов'язана з низькою інноваційною активністю промислових підприємств, нерозвинутою конкурентною середою, відсутністю обігових коштів для оновлення основних засобів.

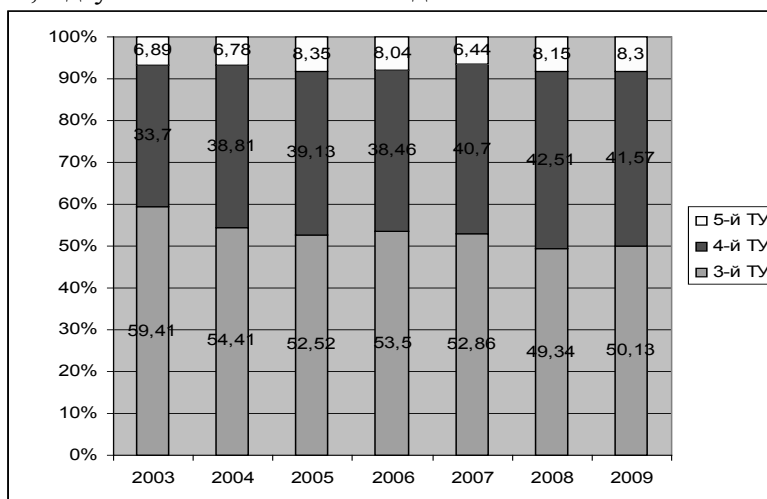

Рис. 2. Структура інвестицій в основний капітал за технологічними укладами в Україні у 2003—2009 рр.

Так, аналіз рис. 2 демонструє зростаючу зацікавленість інвесторів до високотехнологічних галузей промисловості. Рівень інвестицій в основний капітал 5-го технологічного укладу в 2009 р. збільшився порівняно з 2003 р. на 1,41 п.п. Інвестиції в 4-й технологічний уклад (тобто галузі, які при 48,9 % від структури промислового виробництва споживають 20,9 % всієї електроенергії по промисловості) збільшився на 7,87 п.п. Це дуже незначне зростання, але спостерігається позитивна тенденція до зміни структури інвестицій, що повинно дати результати у вигляді зміни структури промислової продукції в бік зростання наукомістких та енергоефективних галузей.

Для визначення пріоритетних технологічних укладів (ТУ) для інвестування знайдемо «зважений коефіцієнт технологічності» [4, с. 118], який дозволяє виявити тенденції в структурі промисловості.

$$x_{WKT} = \sum_{i=1}^n w_i \cdot x_i,$$

де w_i — частка інвестицій, що припадає на виробництво певного технологічного укладу в промисловості;

x_i — номер технологічного укладу. Коефіцієнт може набирати значення мінімум 3 (при 100 % частки промислового виробництва 3-го ТУ) і максимум 6 (при 100 % частки промислового виробництва 6-го ТУ).

Таблиця 1

**ЗВАЖЕНИЙ КОЕФІЦІЄНТ ТЕХНОЛОГІЧНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ
В ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ У 2003—2009 РР.**

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
3,502	3,522	3,548	3,572	3,566	3,544	3,549

Показник зваженого коефіцієнту технологічності протягом 2003—2009 рр. хоч і мав тенденцію до зростання, але значно не змінився. Даний показник дещо більше мінімального значення, а це свідчить про відсутність суттєвих структурних змін в економіці у майбутньому, що дає нам змогу припустити про наявність великих ризиків з боку інвесторів вкладати кошти в високотехнологічні виробництва.

Зміна таких індикаторів, як середньорічна вартість основних засобів, середньо-облікова чисельність працюючих, втрати в електромережах, ВДВ промисловості в загальному обсязі ВДВ та електроозброєність є результатом реалізації маловитратних і короткострокових заходів з енергозбереження. Тоді як довгострокові та заходи, що потребують значних витрат, призводять до змін наступних індикаторів: індексу структурних змін, ступеню зносу основних засобів, наукомісткості продукції, фондівіддачі тощо. Зміна даних індикаторів в Україні має негативний тренд чи нестійку тенденцію до зростання.

Аналіз стану функціонування промисловості дозволяє зробити висновок, що зниження енергомісткості промислового виробництва відбувається за рахунок переважно екстенсивних чинників, таких як: збільшення обсягів реалізованої продукції, зменшення кількості працюючих і впровадження маловитратних енергозберігаючих заходів.

Дослідження показують, що державне регулювання у сфері енергозбереження повинне носити системний характер, забезпечуючи використання сукупності економічних і правових важелів для ефективного впливу на економічну структуру, ринкові процеси, трансформаційні, глобальні та інші фактори. У протилежному випадку, об-

межене використання інструментарію без урахування зовнішнього впливу призведуть до неефективності регулюючого запровадження енергозберігаючих заходів, що негативно вплине на загальну макроекономічну ситуацію.

Необхідно зауважити, що зменшення рівня енергомосткості промислового виробництва ще не свідчить про енергоефективність. Так як зменшення енергомосткості промислового виробництва може відбуватися не за рахунок змін в енергоефективності промислового виробництва, а за рахунок структурних змін у галузі чи у номенклатурі продукції [5]. Також доказом зменшення рівня енергомосткості при незмінності 0.енергоефективності виступають технологічні витрати енергоресурсів на виробництво одиниці промислової продукції. Але дана тенденція не має сталого характеру. Порівняння витрат енергоресурсів на виробництво одиниці продукції в Україні та країнах ЄС показує, що цей показник в Україні у кілька разів вищий. Реалізація політики енергозбереження може відбуватися у двох напрямках: перший, за рахунок екстенсивних чинників (скорочення обсягу споживання енергоресурсів); другий, за рахунок інтенсивних (підвищення рівня ефективності використання енергоресурсів).

До найдієвіших напрямів стимулювання енергозбереження слід віднести:

— впровадження менеджменту з енергозбереження та енергетичного аудиту, передбачивши при цьому проведення обов'язкового енергетичного аудиту суб'єктів природних монополій;

— стимулювання виготовлення (видобутку) та споживання альтернативних видів палива та виробництва енергії з нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії, використовуючи технології, які відповідатимуть світовим стандартам;

— утворення державної системи моніторингу показників енергоефективності, заходів щодо запровадження прозорого та об'єктивного державного регулювання цін на паливно-енергетичні ресурси та запровадження механізмів щодо скасування перехресного субсидіювання.

До основної цілі удосконалення законодавства в сфері енергозбереження та енергоефективного використання ресурсів слід віднести створення сприятливих умов для результативного використання ПЕР, уникаючи прямого втручання держави в господарську діяльність суб'єктів господарювання [6]. На нашу думку, для реалізації цієї цілі необхідна взаємоузгоджена прозора та дієва система законодавства в сфері енергоефективності, яка повинна містити правові норми, що передбачають адекватне поєднання інструментів державної політики з метою заохочення суб'єктів господарювання щодо ефективного використання ПЕР.

Як вже зазначалось у попередніх працях, недоліком чинного законодавства в досліджуваній сфері є його орієнтація на енергозбереження, тоді як загальноприйнятим у світовій практиці воно спрямовано на підвищення енергоефективності з урахуванням економічної доцільності технічного прогресу. Це пояснюється тим, що енергоефективність є результатом енергозбереження, крім того, енергозбереження може досягатись як за рахунок впровадження нових енергоефективних технологій, так і за рахунок скорочення абсолютних показників споживання енергоресурсів, що позитивно вплине на технологічний процес і якість промислової продукції. Крім цього, законодавство в сфері енергоефективності повинно бути спрямовано на прискорення структурної перебудови промислового комплексу, підвищення конкурентоздатності промислової продукції, збільшення рівня заробітної плати за рахунок зменшення частки енерговитрат у собівартості, мінімізацію енергозалежності від імпорту, зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище.

Таким чином, структурна перебудова економіки України дозволить зменшити частку енергомостких галузей виробництва, стимулювати розвиток наукомостких

галузей і виробництв, що призведе не тільки до зменшення енергомісткості, але й до створення ефективної структури ПЕБ та структури кінцевого споживання ПЕР у промисловості.

Висновки. Проведені дослідження і розрахунки дають підстави зробити висновки, що головною метою енергозбереження повинен стати пріоритет підвищення ефективності використання ПЕР. При цьому, роль держави в даному процесі полягає у стимулюванні зацікавленості всіх ланок — від виробника до споживача. Саме тому, державі необхідно вирішувати питання заохочення впровадження енергоефективних технологій та обладнання, об'єднавши методи економічного стимулювання енергозбереження із запровадженням економічних санкцій та іншими видами відповідальності за нерациональне використання енергетичних ресурсів. Важливим напрямом реалізації державної політики енергозбереження є регулювання цін на паливо та електроенергію відповідно до затрат на їх виробництво та транспортування, оскільки продумана цінова політика держави призводить до збільшення зацікавленості підприємств, споживачів, а також інвесторів до проблеми енергозбереження.

Література

1. Микитенко В.В. Енергоефективність промислового виробництва: Монографія / В.В. Микитенко. — К., 2004. — 274 с.
2. Мировой экономический кризис как процесс замещения доминирующих технологических укладов [Электронный ресурс] // Официальный сайт Сергея Глазьева. — Режим доступа : <http://www.glazev.ru>.
3. Клейман Ю. А. Смена технологических укладов в контексте экономического развития [Электронный ресурс] / Ю. Клейман. — Режим доступа: <http://www.lomonosov-msu.ru>.
4. Данілов О.Д., Вдовиченко А.М. Структура інвестицій, інновацій та випуску промислової продукції в Україні / О. Данілов, А. Вдовиченко // Фінанси України. — 2008. — №5. — С. 115—123.
5. Цихан Т.В. О концепции технологических укладов и приоритетах инновационного развития Украины [Электронный ресурс] / Т.В. Цихан // Центр политических технологий. — Режим доступа : <http://www.politcom.ru>.
6. Економічна безпека України. Аналітична доповідь РНБО. — К., 2006. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2011 р.

УДК 336.02

К. А. Чернявський, асистент
кафедри макроекономіки та державного управління,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ СТАВКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто основні методологічні підходи до визначення оптимальної облікової ставки центральних банків; представлено авторську методику розрахунку облікової ставки НБУ на основі порівняння економічної вигоди суб'єктів системи переобліку та врахування показників реального сектору економіки.